

HISTORICKO-GEOGRAFICKÉ A POLITICKO-GEOGRAFICKÉ ASPEKTY VZNIKU A VÝVOJA ARABSKEJ JARI

Matúš Žac¹, Anton Fogaš²

¹ Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta, Inštitút politológie, e-mail: matus.zac@unipo.sk

² Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta humanitných a prírodných vied, Katedra geografie a aplikovanej geoinformatiky, e-mail: anton.fogas@unipo.sk

Abstract: The Near and Middle East and Northern Africa are the world's macro-regions that are constantly in the spotlight of the world's media. The whole macro-region is important mainly from a geopolitical and economic point of view. It has played an important role for the colonial powers promoting their interests in this macro-region in the past. In December 2020, ten years have passed since the launch of the process known as the Arab Spring. The wave of revolutions began with the young 26-year-old Tunisian Mohamed Bouazizi setting himself on fire because he saw no other solution in his difficult situation. He chose to leave this world voluntarily to protest deteriorating living conditions, although this act is considered as an unjustifiable act and grave sin in Islamic society as well as in the other religiously oriented societies. Today, more than ten years after this event, it can be stated that the situation in society has deteriorated significantly in almost all Arab-Islamic society. The protests in Tunisia in December 2010 quickly spread to other countries. There have been mass protests, armed conflicts and the collapse of power structures in several countries. The ongoing civil war in Libya and Syria, or the creation of the terrorist organization Islamic State, set off a mass wave of migration to Europe. The events of recent years in the Near and Middle East region have transcended the regional dimension and significantly affected global politics. The issue of peace restoration in the whole area, as an important current topic, is considered one of the biggest political challenges today. To understand the origin and development of the Arab Spring, it is necessary to know the historical, geographical, political as well as social factors that have significantly influenced the development of society in this region. The aim of this paper is to describe and explain the historical-geographical and political-geographical aspects of the origin and development of the Arab Spring through the analytical method, comparative method and synthesis method because it is necessary to know the initial state, incorporated in a broader historical as well as contemporary context to be able to make quality analysis and subsequent synthesis of the described issue.

Keywords: Arab Spring, Near and Middle East, Northern Africa, islam, secularism, fundamentalism, civil war

1. ÚVOD

Celá oblasť Blízkeho a Stredného východu, v širšom kontexte aj severnej Afriky (označované aj ako krajiny MENA – Middle East and North Africa), sa radí svojim strategickým a hospodárskym významom k najdôležitejším na svete. Z ekonomického pohľadu sa o makroregión začali intenzívnejšie zaujímať svetové mocnosti prevažne začiatkom 20. storočia kvôli perspektívnemu nerastnému bohatstvu predstavujúcemu najmä ropu a zemný plyn. Výskyt a odhady zásob nerastných surovín boli v úzkom kontexte so strategickým významom makroregiónu, ktorý bol svetovými veľmocami odhadnutý už v minulých storočiach a vyvrcholil značným záujmom predovšetkým Veľkej Británie, Francúzska, Nemecka, Ruska a Spojených štátov amerických v 19. a 20. storočí. Každá z mocností sledovala svoje záujmy, výsledkom čoho bolo uzavretie mnohých nerovnoprávných zmlúv a dohôd nepriaznivo naklonených predovšetkým domácejmu obyvateľstvu. Vojenské operácie počas 1. svetovej vojny, vznik nových štátnych útvarov na troskách Osmanskej ríše, zmeny v usporiadaní hraníc, občianske vojny a konflikty, emigrácie a imigrácie rôznych etník, imperiálna a koloniálna politika najmä Veľkej Británie a Francúzska, udalosti počas 2. svetovej vojny, vznik štátu Izrael a následné vojny medzi ním a okolitými arabskými krajinami, ako aj postupne eskalujúce konflikty a vojenské prevraty vo viacerých štátoch vytvorili z celej oblasti pomerne veľkú zónu nestability. K moci sa postupne dostávali autoritárski vládcovia, ktorí svojimi režimami a ideológiou desaťročia zakonzervovali jeho vývoj.

Makroregión má okrem výnimočnej strategickej polohy a obrovských zásob nerastných surovín aj veľmi pestrú etnickú a náboženskú skladbu. Jednotlivé etniká boli už v minulosti vtlačané do konfliktných situácií. Vzájomné animozity medzi Arabmi a Židmi, Turkami a Kurdmi, Turkami a Arabmi a pod. mali vplyv na regionálne a v širšom kontexte aj na medzinárodné záležitosti. Vyššie uvedené skutočnosti spojené s ekonomickým, demografickým a sociálnym úpadkom (chudoba, nezamestnanosť, zlé životné podmienky) viacerých štátov makroregiónu boli predobrazom revolučných udalostí, ktoré dostali označenie Arabská jar. 17. decembra 2011 uplynulo desať rokov od okamihu, keď sa v malom tuniskom meste Sídí Bú Zajd upálil pred sídlom guvernéra mladý pouličný predavač Tárik at-Tajjib Muhammad al-Búazízí a spustil týmto činom vlnu, ktorá znamenala pohyb v arabskom svete. Viacerí autokratickí a skorumpovaní vládcovia odstúpili, alebo boli zvrhnutí, ako napríklad prezidenti a vodcovia v Tunisku, Egypte, Líbyi a Jemene. Arabským svetom sa nezadržateľne šíri myšlienky na zmeny. Slobodné voľby, ktoré boli pre niekoľko generácií neznámym aktom, sa stali realitou. V uliciach boli predovšetkým mladí ľudia. To, čo sa zdalo ako nezastaviteľný proces, ale narazilo postupne na silný odpor autoritárov. Príkladom môže byť Bahrajn, kde za pomoci spojencov na čele so Saudskou Arábiou prišlo k potlačeniu reformistických prúdov. Práve Saudská Arábia spolu so Spojenými arabskými emirátmi sú hlavnými oporami starých zakonzervovaných režimov a akýmisi likvidátormi reformizmu. Modelovým prípadom dynamiky udalostí je najľudnatejšia arabská krajina, Egypt. Po demokratických voľbách, v ktorých zvíťazil Muhammad Mursí, bol nový prezident po vojenskom

prevrate v roku 2013 zvrhnutý a uväznený. Neskôr vo väzení zomrel a bol nahradený vysokým armádnym dôstojníkom, poľným maršálom Abd al-Fattáhom as-Sísím. V ďalších rokoch prišlo k pohybum aj v ďalších krajinách makroregiónu, či už to bolo v Sudáne, Alžírsku, Libanone alebo Iraku. Tragickým príkladom bolo vytvorenie Islamského štátu na pomedzí Iraku a Sýrie, prehlásenie dobytých území za chalifát, uplatňovanie striktnej interpretácie islamu a islamského práva šaría, ako aj teror voči obyvateľstvu iného vierovyznania než je sunnitský islam. Irak, Sýria, Jemen a Líbya sa stali v dôsledku občianskych vojen destabilizovanými krajinami s obrovskými obeťami na ľudských životoch a zničenou infraštruktúrou. Okrem arabských štátov sa na revolučných udalostiach podieľali, či už priamo alebo nepriamo, aj dva štáty, ktoré nie sú arabskej proveniencie, Turecko a Irán. Významným dôsledkom Arabskej jari, okrem vyššie uvedených skutočností, sa stala migračná kríza, ktorá nebývalým rozmerom zasiahla predovšetkým Európu a znamenala nové skutočnosti v náhľade na celú problematiku.

2 IDEOLÓGIE DRUHEJ POLOVICE 20. STOROČIA SPOJENÉ S BLÍZKYM A STREDNÝM VÝCHODOM A SEVERNOU AFRIKOU

V druhej polovici 20. storočia začal byť kľúčovým aspektom pri tvorení štátnej identity v arabskom svete nacionalizmus, často spojený s panarabizmom. V jednotlivých krajinách sa vyvíjal rôzne. Zatiaľ čo v Egypte bol silným motívom tzv. faraonizmus, alebo spomienky na veľkú ríšu starovekého Egypta a v Tunisku sa s nostalgiou spomínalo na staroveké Kartágo, v Palestíne bol dominantným spúšťačom nacionalizmu výsledok prehratej vojny so sionistickými milíciami a upevnenia vplyvu Izraela v regióne. V Alžírsku sa národná identita upevnila najmä počas tzv. Alžírskkej vojny za nezávislosť s Francúzskom (1954 – 1962). Panarabský nacionalizmus sa stal postupne spoločným menovateľom štátnych prevratov a oslobodeneckých hnutí za nezávislosť v Egypte (1952), Iraku (1958), Severnom Jemene (1962), Alžírsku (1962), Sýrii (1963), Južnom Jemene (1967), Líbyi (1969) a Iráne (1979). Okrem národného motívu začali mnohí nositelia moci po štátnych prevratoch presadzovať aj motív tzv. arabského socializmu. Pod režimami, ktoré presadzovali tzv. arabský socializmus sa chápe predovšetkým monarchistický Irán (1925 – 1979), Egypt za vlády Gamála Abd an-Násira (1952 – 1970), republikánsky Irak (1958 – 2003), Alžírsko (1962 – súčasnosť) a bašthistická Sýria (1963 – súčasnosť). Podľa M. Mendela (2015, s. 122) mal arabský socializmus predstavovať systémy, „ktorých cieľom bola sekularizácia politického a verejného života, prinajmenšom vytlačenie islamských inštitúcií na okraj vnútropolitického diania a ich plná kontrola režimovým bezpečnostným aparátom“. Žiadny z režimov, ktoré presadzovali tzv. arabský socializmus si nedovolil, s výnimkou Turecka, pretrhnúť vzťah s islamskými inštitúciami. V mnohých prípadoch dokonca došlo k spochybneniu sekularizačných procesov a legitimacy vlády. Akýkoľvek protest sa však nestretol s pochopením a režimy použili represívne opatrenia, ktoré boli často spojené s nebývalou brutalitou. Mnohí

politickí predstavitelia ospravedlňovali proces sekularizácie ako cestu priblíženia sa k „moderným politickým systémom vyspelého civilizovaného sveta“.

Sekularizmus ako ideológia či svetonázor, kde je náboženstvo oddelené od riadenia spoločnosti a verejného života má pôvod v európskom prostredí. Vo všeobecnosti sa sekularizmus vníma ako pozitívna vymoženosť osvietenských reforiem a buržoáznych revolúcií v západoeurópskom priestore na prelome 18. a 19. storočia a ako základný predpoklad prechodu spoločnosti na kapitalistický systém. Náboženstvo s celou svojou symbolikou, kultom a prejavom religionistiky tak nemá vplyv na politický a spoločenský chod štátu. Sekularizmus v islamskom svete je od európskeho odlišný. Islam neprešiel renesanciou, humanizmom, náboženskou reformáciou v podobe, v akej sa to udialo v Európe. Neprešiel ani vedecko-technickou revolúciou, ktorá stála za svetovou dominanciou Západu počas posledných storočí. Uvažovanie o sekularizme a uskutočňovaní reforiem po vzore Západu sa v arabskom svete začalo až potom, keď európske veľmoci začali vďaka technologickej prevahe dobýjať vojensky, ekonomicky i politicky časti arabského sveta. Je preto nutné poznamenať, že sekularizmus ako taký, bol do islamského sveta implementovaný zvonku po vzore západných spoločností a dodnes je chápaný veľkou časťou tamjšieho obyvateľstva ako cudzí civilizačný vzor, ktorým sa sleduje rozvrat a zničenie moslimskej kultúry a identity (Mendel, 2015, s. 127-129). Sekularizmus ako nositeľ spoločenskej, ekonomickej a politickej kvality je tak v mnohých arabských spoločnostiach, ale napríklad aj v perzskej spoločnosti v Iráne, chápaný v negatívnom zmysle slova, ako nositeľ nútených západných hodnôt. Je preto možné súhlasiť s tvrdením M. Mendela (2015, s. 129), ktorý hovorí, že „je až podivuhodné, koľko autorov západných politologických či historických prác túto skutočnosť prehliadalo a neprimerane zdôrazňovalo sekularizmus ako univerzálny sprievodný rys modernity, ktorý sa prirodzene musí uplatniť všade tam, kde dochádza k stále dynamickejšej migrácií za prácou, urbanizácií, industrializácií a s tým súvisiacim rozpadom tradičných sociálnych štruktúr. K tomu v poslednej dobe niektorí autori priradzujú koncept globalizácie či westernizácie, ktorý sa chápe ako nezvratný a pre islamský svet blahodarný“.

Je možné konštatovať, že po udalostiach na Blízkom a Strednom východe a v severnej Afrike za posledných 100 rokov by si Západ v otázke sekularizmu mohol prejsť akousi vlastnou sebareflexiou. Po neúspešnom zavedení „západného univerzalizmu“, zahŕňajúceho aj samotný sekularizmus, sme v súčasnosti skôr svedkami posilňovania náboženského fundamentalizmu a radikalizmu ako verejných svetských inštitúcií. Čoraz viac sa preto potvrdzuje, že v prípade nepochopenia regionálnych kultúrnych, náboženských a spoločenských špecifik a mechanického aplikovania modelov fungovania spoločnosti je takýto koncept zavádzania pravidiel odsúdený na zánik. Z hľadiska objektivity je nutné uviesť, že v mnohých prípadoch bol pokus o zavádzanie moderných spôsobov riadenia spoločenských vzťahov, sekularizmus nevnímajúc, aj u samotných islamských predstaviteľov. Tých však nemožno pokladať za väčšinu, ktorá by reprezentovala širšiu verejnú mienku. Navyše išlo často o intelektuálov vracajúcich sa zo západných, prevažne európskych univerzít, ktorí boli v rôznej miere presvedčení o zmene kultúrno-spoločenských a politic-

kých vzťahov v prostredí islamu. Väčšina islamských predstaviteľov a učencov si nevedela predstaviť oddelenie náboženstva od štátu a aj v súčasnosti argumentujú v prípade zavedenia takéhoto modelu hrozbou narušenia spoločenskej integrity a straty svetovej pozície islamu. Arabskí vodcovia ako Gamál Abd an-Násir v Egypte, Saddám Husajn v Iraku či Házif al-Asad v Sýrii zaviedli vo svojich krajinách sekularizmus pomocou populistickej rétoriky argumentujúcou panarabským socializmom a nacionalizmom, no predovšetkým vďaka vojenskej vláde so silnou podporou armády, kde bola opozícia násilne vytlačená z politického života. Iba vďaka tomu dokázali vládnuť nad omnoho početnejšou väčšinovou populáciou. V Iraku vládla sunnitská menšina nad šiitskou väčšinou, v Sýrii zase šiitski alaviti nad väčšinovými sunnitmi. Bolo tak otázkou času, kedy sa vlády s menšinovou podporou dostanú do konfliktu s väčšinovou populáciou.

3 KRÍZY BLÍZKEHO A STREDNÉHO VÝCHODU A SEVERNEJ AFRIKY

Prehlbujúca sa ideologická kríza a stále zhoršujúca sa ekonomická situácia v krajinách na Blízkom a Strednom východe a v severnej Afrike v období od 70-tych rokov 20. storočia vytvorila priestor pre pôsobenie rôznych dovtedy ilegálnych opozičných skupín, ktoré vykazovali známky rôznych foriem islamského fundamentalizmu. Mnohé programy týchto skupín dokonca hlasno volali po vláde džihádu. Podľa H. Kissingera (2016, s. 124) „islamské strany zlúčili kritiku excesov a debaklov sekulárnych vládcov s argumentmi z písiem, ktoré dokladujú nutnosť božsky inšpirovanej vlády a hájili myšlienku nastolenia panislamskej teokracie namiesto existujúcich štátov. Očierňovali ako Západ, tak ZSSR a často svoju víziu podporili príležitostnými skutkami“. Radikálne opozičné skupiny, aj s tendenciami k terorizmu a v čase bipolárneho sveta aj s častou podporou zo zahraničia, spochybňovali právnu a morálnu legitimitu režimov a používali argumenty vychádzajúce hlavne z náboženských pozícií. Zreteľne sa to prejavovalo predovšetkým po úspešnej islamskej revolúcii v Iráne v roku 1979. Niektorí vodcovia ako napr. Násir v Egypte a Saddám Husajn v Iraku sa pokúsili pod zámienkou národnej ale aj arabskej jednoty rozšíriť svoj vplyv v regióne. V niektorých prípadoch viedli pokusy o zmenu hraníc k násilným konfliktom, ako napr. izraelsko-arabská vojna v roku 1973, vojna medzi Irakom a Iránom v rokoch 1980 – 1988, vojna medzi Irakom a Kuvajtom v roku 1990 či druhá (1990 – 1991) a tretia (2003) vojna v Perzskom zálive. Druhá vojna v Perzskom zálive bol vojenský konflikt medzi Irakom a koalíciou národov poverených OSN na čele s USA. Dôvodom vojny bola invázia irackých vojsk do Kuvajtu. Tretia vojna v Perzskom zálive označovala vojnový konflikt a vpád vojsk medzinárodnej koalície, ktorú viedli Spojené štáty americké a Veľká Británia (Novotná, 2013).

Hoci boli sekulárne režimy spočiatku populárne aj medzi tamojším obyvateľstvom, koncom 70-tych rokov začali strácať na popularite a viac ako sľubovaný rozvoj sa skôr dostavovala stagnácia. K. Černý (2017, s. 119) z Karlovej univerzity v Prahe poznamenáva, že „kariéru týchto sekulárnych ideológií je zároveň možné

opísať ako kariéru klasických teórií modernizácie: ako rýchly a optimistický vzostup a postupnú dezilúziu, rozčarovanie a pád. S počiatkom 70. rokov 20. storočia stratili modernizačné teórie, rovnako ako blízkovýchodné sekulárne ideológie, svoju príťažlivosť a presvedčivosť. A od tej doby na uvoľnené miesto po zdiskreditovaných sekulárnych ideológiách nastupuje politický islam“. Tento názor dokladá aj americký politológ F. Zakaria (2005, s. 173), ktorý poukazuje, že „v arabskom svete modernosť znamenala jeden neúspech za druhým. Každá cesta, ktorou sa tento svet vydal, či už je to socializmus, sekularizmus alebo nacionalizmus, sa nakoniec premenila v slepú uličku. Ľudia sa často čudujú, prečo sa arabské krajiny nesekularizovali, ako keby zabudli, že väčšina z nich sa o to v priebehu minulého storočia pokúšala. Dnes si však ich občania spájajú neúspech svojich vlád práve s neúspechom sekularizmu a tým aj západného modelu. Arabský svet je tak dnes sklamaný Západom namiesto toho, aby bol sklamaný svojimi vodcami“.

Nereálne očakávania obyvateľov vyplývajúce z populistickej rétoriky vládcov a nespĺnená sľubovaná sociálna a ekonomická úroveň Západu spôsobili revitalizáciu islamu a jeho razantnú politizáciu. Intenzita tohto trendu sa navyše znásobila po prehratej vojne arabských krajín s Izraelom v roku 1967.

Za ďalšiu príčinu neúspechov bol uvádzaný odklon od islamu a od viery v Alaha. Riešením malo byť opätovné zavedenie islamu do spoločenského a politického života tak, ako to bolo v čase vojenskej expanzie a v čase Mohameda v tzv. zlatom veku moslimov (Keppel, 1996). Od konca 80. rokov 20. storočia je možné konštatovať, že islamský fundamentalizmus je na Blízkom a Strednom východe a v severnej Afrike integrálnou súčasťou politického života. Vo viacerých krajinách sa rozmožhol koncept dobre organizovaných islamských hnutí a politických strán, akými sú napr. Moslimské bratstvo v Egypte, Strana islamskej obrody v Tunisku, Islamský front spásy v Alžírsku alebo hnutie Hamás na palestínskych okupovaných územiach. V tomto období sme svedkami procesu intenzívnej islamizácie. Francúzsky islamológ O. Roy (2004) označuje tento trend za tzv. neofundamentalizmus. Podľa K. Černého (2017, s. 125) sa v prípade neofundamentalizmu jedná o „uzavretý, čisto skripturalistický a značne vulgarizujúci pohľad na moderný islam, ktorý odmieta doterajšie národné a štátne dimenzie spoločensko-politického usporiadania v prospech záujmu ummy, univerzálnej komunity moslimov založenej na autenticknej šárii, doslovnej aplikácii základných textov a na nich budovanej nenávisti voči vlastným mocenským elitám a neislamskému okoliu“. Aj keď môže byť náboženský fundamentalizmus prítomný v ktoromkoľvek náboženstve, vďaka udalostiam a násilnostiam v islamskom svete, v ktorých boli v niektorých prípadoch prítomné aj teroristické útoky, je dnes náboženský fundamentalizmus spájaný predovšetkým s islamom. V minulosti sa ale náboženský fundamentalizmus vyskytoval vo viacerých náboženstvách a tzv. očistné hnutia vznikali už od dávna. Ako príklad je možné uviesť puritánov v Anglicku v 16. a 17. storočí, novokrstencov v strednej Európe, protestantských radikálov v nemeckej sedliackej vojne, niektoré skupiny husitov, povstanie Abú Muslima, ktoré zvrhlo dynastiu tzv. bezbožných Ummajovcov v polovici 8. storočia, či puristické a rôzne náboženské hnutia v Afrike. Ako termín sa ale fundamentalizmus prvýkrát objavil v kresťanskom svete. Fundamentalizmus je v sku-

točnosti anglosaským pojmom. Na začiatku 20. rokov 20. storočia v Amerike došlo k výraznému nárastu kresťanského (protestantského) fundamentalizmu, podľa ktorého musí byť Biblia interpretovaná doslovne a podľa toho musí byť prijatá aj v spoločenskom živote. Prvotný protestantský fundamentalizmus zdôrazňoval kresťanský život na základoch a učení Biblie (Chang, 2001).

Pri presadzovaní cieľov náboženského fundamentalizmu je prítomný náboženský rozmer. Samuel P. Huntington vo svojej práci *Stret civilizácií* (2001, s. 121) podotýka, že „islamský fundamentalizmus, bežne chápaný ako politický islam, je len jednou súčasťou omnoho rozsiahlejšieho obrodzenia islamských myšlienok, zvykov i rétoriky a opätovného oddania sa islamu v moslimskej populácii“.

Počiatky súčasného islamského fundamentalizmu možno pozorovať už v 20. rokoch 20. storočia. Tento zložitý sociálny jav súvisel s expanziou imperialismu a kolonizáciou moslimskej spoločnosti. Od 80. rokov 20. storočia sa islamský fundamentalizmus začínal v niektorých prípadoch obyvateľom vykresľovať ako reálna možnosť zmeny vtedajších sekulárnych režimov. Rôzne fundamentalistické a radikálne skupiny využívali sociálne – ekonomické problémy krajín na to, aby získali potrebnú podporu pre svoje konanie. Vo všeobecnosti radikálne islamské hnutia boli a sú po celom svete vo svojej charakteristickej podobe exponentom všetkých moslimov, ktorí odmietajú západné kresťanské a židovské hodnoty a sú ochotní bojovať v prípade potreby aj násilím proti šíreniu týchto hodnôt. Islamský fundamentalizmus sa ako aktér politického aktivizmu usiluje o rekonštrukciu moslimských spoločností, ktoré sú intoxikované západnou kultúrou a neokolonializmom. Západné štáty, predovšetkým USA a Izrael považujú za svojich hlavných nepriateľov. Za všetky príčiny úpadku islamských krajín tak podľa týchto skupín môže dlhodobý kolonializmus a westernizácia ich spoločností.

Okrem uvedených dôvodov bola motivujúcim faktorom politickej činnosti spomínaných skupín taktiež čoraz viac zhoršujúca sa ekonomická situácia v krajinách Blízkeho východu. Ako uvádza Správa OSN o ľudskom rozvoji z roku 1992, rozdelenie príjmov vo svete sa zhoršilo predovšetkým po roku 1980. Kým v roku 1960 získalo 20 % najchudobnejšej svetovej populácie 2,3 % svetových príjmov, v roku 1980 to už bolo len 1,7 % a v roku 1990 to bolo už iba 1,4 %. Naopak, najbohatších 20 % svetovej populácie získalo v roku 1960 70,2 % svetových príjmov, v roku 1980 to už bolo 76,3 % a v roku 1990 82,7 % svetových príjmov. 20 % najbohatšej svetovej populácie tak bolo v roku 1960 oproti 20 % najchudobnejšej svetovej populácii na tom asi 30-krát lepšie, v roku 1980 to už bolo 45-krát a v roku 1990 už asi 59-krát. Ako uvádza Správa OSN, v islamských krajinách je tento rozpor ešte väčší, nakoľko 20 % najbohatšej populácie v týchto krajinách má podiel na HDP asi 70 – 80 %, zatiaľ čo 20 % najchudobnejšej populácie má podiel na HDP len okolo 5 %. Žiaľ, ani v súčasnosti nemôžeme konštatovať, že by sa tento rozpor začal zmenšovať. Islamský fundamentalizmus, ktorý kládol dôraz na sociálnu rovnosť a spravodlivosť sa tak stal prítlačným pre široké masy ľudí, ktorí v tomto koncepte videli východisko zo zlej ekonomickej situácie (OSN, 1992).

Porážka arabských krajín s Izraelom v roku 1967 bola taktiež jedným z faktorov, ktorý dopomohol k dynamike islamskej radikalizácie v regióne. Túžba po od-

plate sa čiastočne naplnila v roku 1979, kedy v Iráne prebehla islamská revolúcia, ktorá dokázala zvrhnúť dovtedy prozápadný sekulárny režim a zaviesť v krajine prísnu teokraciu. K militarizácii radikálnych islamských skupín dopomohol priebeh studenej vojny. Keď v roku 1979 došlo k invázií vojsk ZSSR v Afganistane, iránsky duchovný vodca ajatolláh sajjid Chomejní označil ZSSR za diabla a vyzval na odpor. Afganskí mudžahedíni získali materiálnu a vojenskú podporu od USA a západných spojencov a v priebehu niekoľkých rokov tak boli veľmi dobre vyzbrojení. K bojom v Afganistane sa postupom času pridalo mnoho náboženských fundamentalistov z rôznych častí sveta, ktorí sa počas vojny naučili taktike boja a po vojne sa už ako skúsení bojovníci vrátili naspäť do svojich domovských krajín. Po konfliktoch na území Palestíny v roku 1948, víťazstve Izraela v roku 1967 a vojne v Afganistane, boli ďalším silným motívom k radikalizácii v regióne vojny v Perzskom zálive. Islamský fundamentalizmus tak okrem zhoršujúcej sa ekonomickej a hospodárskej situácie v regióne dostával pravidelne motiváciu k radikalizácii a boju proti cudziemu, vo väčšine prípadov západnému imperializmu, ktorý ohrozuje ich kultúru a spôsob života. Navyše neúspech sovietskych vojsk v Afganistane dodal islamským radikálom potrebné sebavedomie, že pomocou dostatočného odhodlania a viery v Alaha môžu poraziť aj svetovú supervelmoc (Chang, 2001).

Je potrebné zdôrazniť, že samotný islamský fundamentalizmus nebojoval len proti cudzím, zväčša západným silám. Po prehratých vojnách, ale najmä potom, čo viaceré arabské štáty podporili vojenskú intervenciu západných krajín vo vojne v Perzskom zálive, viaceré islamské hnutia obvinili štátnych predstaviteľov zo zrady, označili ich za západných agentov a kolaborantov so Západom. Proti vládnym silám a zavedeným autoritám sa začalo bojovať aj prostredníctvom teroristických útokov a prostriedky ako je únos, atentát či bombový útok sa stali bežnou súčasťou boja v uliciach. Obeťami útokov sa stávali vládni predstavitelia, zahraniční diplomati, novinári či obyčajní cestujúci. V mnohých prípadoch boli cieľom útokov školy alebo nemocnice. Okrem boja proti vládnym silám bolo cieľom týchto útokov aj zamedzenie podpory zo Západu, vrátane zamedzenia finančnej pomoci a zahraničných investícií.

Podľa F. Zakariu (2005, s. 178-180) prispel k rozmachu islamského fundamentalizmu aj proces urbanizácie. Kým v 70. rokoch 20. storočia žila väčšina moslimov krajín MENA v malých mestách a dedinách, kde vyznávali dedinský typ islamu vyznačujúci sa otvorenosťou a toleranciou, v priebehu 70. rokov sa vďaka urbanizácii a presunu obyvateľov za prácou do väčších miest zmenila aj náboženská skúsenosť, ktorá si už nezakladala na miestnych zvykoch a tradíciách, ale vychádzala z nových učiteľov a kazateľov, ktorí predstavovali nový islam, často postavený na radikálnej a nenávistej rétorike. Na šírenie posolstiev sa začali využívať výdobytky doby, napr. v Iráne využíval ajatolláh sajjid Chomejní efektívnu techniku, magnetofónové kazety. Islamská inteligencia, aj zo zahraničia, začala masovo písať knihy, ktoré boli založené na kritike sekularizácie, materializmu a ďalších západných hodnôt. Je nutné poznamenať, že vďaka činnosti islamských skupín, najmä zo Saudskej Arábie a Iránu, dnes nie je politický islam len záležitosťou Blízkeho a Stredného východu a severnej Afriky. V priebehu 20. storočia sa stal vývozným artiklom a dnes je po-

četne zastúpený aj v krajinách ako je Jemen, Indonézia, Filipíny, Malajzia. V menšom zastúpení je však prítomný po celom svete. Vďaka vysokej pôrodnosti moslimského obyvateľstva dnes napr. rastie čoraz viac podiel moslimského obyvateľstva v Európe.

Hoci vývoj v krajinách MENA v druhej polovici 20. storočia bol spojený s ideou sekulárneho nacionalizmu, arabského socializmu a islamského fundamentalizmu, celé dianie v makroregióne je potrebné vnímať na pozadí studenej vojny. V ideologickom a geopolitickom súperení tu mali svoje záujmy USA aj ZSSR. Ako uvádza americký diplomat a bývalý minister zahraničných vecí H. Kissinger (2016, s. 125), „vzťahy medzi islamským a neislamským svetom sa držali principiálne vestfálskeho prístupu, založeného na mocenskej rovnováhe. Egypt, Sýria, Alžírsko a Irak spravidla podporovali sovietsku politiku a nasledovali sovietske vedenie. Jordánsko, Saudská Arábia, Irán (do roku 1979, kedy prebehla iránska islamská revolúcia) a Maroko udržiavali priateľstvo so Spojenými štátmi a v otázkach bezpečnosti sa spoliehali na americkú podporu“. K zmene mocenských pomerov došlo na konci 70. rokov, kedy sa egyptský prezident Anvar as-Sádat začal dožadovať území, o ktoré Egypt prišiel v prehratej vojne s Izraelom v roku 1967. Miera vplyvu ZSSR v regióne postupne klesala a aj sovietski spojenci, pre ktorých bol ZSSR hlavným dodávateľom zbraní a hospodárskej pomoci, začali postupne zastávať pozíciu stredú.

V prípade USA sa politika makroregióne výrazne odvíjala od vzťahov s Izraelom, ktorý sa mimo iného stal najväčším prijímateľom americkej finančnej pomoci v celej oblasti. Americká zahraničná politika vychádzala, tak ako aj inde vo svete, z národno-štátnych záujmov USA a tzv. reálpolitiky. Politika zdržiavania komunizmu, ale aj kontrola nad územím bohatým na strategické nerastné suroviny, nútila USA praktizovať intenzívnu politickú, ekonomickú a vojenskú spoluprácu aj s ideologickými nepriateľmi Izraela, arabskými štátmi. S cieľom eliminovať vplyv USA v oblasti presadzoval podobnú stratégiu aj ZSSR. Každopádne vo viacerých situáciách sa aj tu ukázala pragmatická povaha studenej vojny. Ochladenie vzťahov ZSSR s arabskými štátmi začalo potom, čo si ZSSR nedokázal v dostatočnej miere plniť svoje sľuby v otázkach ekonomickej, hospodárskej a vojenskej pomoci. Nedôvera sa navyše zvýšila po napadnutí Afganistanu v roku 1979. Viac než 9 rokov trvajúci krvavý konflikt naopak zmobilizoval moslimské obyvateľstvo proti ZSSR a definitívne oslabil sovietsky vplyv v tejto časti sveta. Po rozpade ZSSR a ukončení studenej vojny sa svetovým hegemonom stali USA, ktoré tak ostali prítomné v makroregióne bez väčšej konkurencie.

4 EKONOMICKÉ A DEMOGRAFICKÉ ASPEKTY ARABSKEJ JARI

Jedným z dôvodov politickej destabilizácie krajín MENA bola zhoršujúca sa ekonomická situácia v posledných rokoch. Napriek tomu, že región v 60. a 70. rokoch vykazoval nadpriemerný medziročný rast hrubého domáceho produktu (HDP) na úrovni vyše 7 %, v 80. rokoch 20. storočia došlo k výraznému spomaleniu regionálnej ekonomiky, kde sa dostala pod úroveň 2,5 % HDP (World Bank, 2018).

Optimizmus obyvateľov vyplývajúci z vysokého hospodárskeho rastu v 60. a 70. rokoch vystriedalo razantné spomalenie ekonomiky, ktoré sprevádzalo následné zvyšovanie cien potravín a iných životných nákladov. Priaznivej ekonomickej situácii arabských krajín v týchto rokoch nedopomohli ani klesajúce ceny ropy na svetových trhoch, od ktorej predaja boli mnohé štáty závislé. Kým nominálna cena ropy na svetových trhoch bola v roku 1980 vyše 37 dolárov za barel, v roku 1986 to bolo už len niečo cez 14 dolárov (Inflation Data, 2020).

Zníženie príjmov do štátneho rozpočtu na základe poklesu cien ropy a naopak, vysoké výdavky na chod štátu vyplývajúce z financovania masívneho štátneho aparátu a najmä výdavkov na zbrojenie a armádu spôsobil stále zhoršujúcu sa hospodársku situáciu. Hlavne výdavky na obranu, resp. na armádu a zbrojenie boli v krajinách MENA v pomere HDP oveľa vyššie, ako bol svetový priemer (Our World in Data, 2017).

Je možné konštatovať, že vysoké výdavky na armádu a zbrojenie v krajinách MENA vyplývajú z významnej geopolitickej polohy makroregiónu. Štáty bohaté na strategické nerastné suroviny ako ropa a zemný plyn sa nachádzajú na území celosvetového významu a aj preto sú ohniskom napätia a cieľom svetových mocností, ktoré sa snažia zaručiť si v oblasti dostatočnú mieru vplyvu. Takáto situácia vedie pochopiteľne k militarizácii regiónu (Klare, 2005). Navyše, ako poznamenáva K. Černý (2017, s. 191), „výrazné zdroje alokované v prospech armády prispievali k nerovnému deleniu zdrojov medzi segmenty populácie lojálne režimu a zvyšok nepriviligovanej spoločnosti vylúčenej z prerozdelenia zdrojov. Spôsob kontroly armády tak systematicky generuje spoločenskú segmentáciu a polarizáciu“. Paradoxne silné armády v jednotlivých krajinách spôsobili politickú nestabilitu. Politický vývoj oblasti Blízkeho a Stredného východu a severnej Afriky po 2. svetovej vojne bol sprevádzaný rôznymi pučmi a vojenskými prevratmi. V priebehu 20. storočia došlo k viacerým násilným prevratom v Turecku, Iráne, Iraku, Egypte, Sudáne, Sýrii, Líbyi, Jemene, Alžírsku a pod. Podobne, ako bránilo procesu modernizácie neúplné oddelenie náboženstva od štátu, tak mu bránil aj vplyv vysokých vojenských hodnostárov na riadenie štátu. Navyše aj v samotných armádach sa prihliadalo predovšetkým na vlastné partikulárne záujmy a záujmy vojenskej elity, ako na záujmy obyvateľov.

Za ďalší ukazovateľ, ktorý prispel k vnútro politickej nestabilite makroregiónu, možno označiť tempo rastu populácie. Samotná populácia na tomto území narástla od roku 1950 viac ako päťnásobne. V prípade arabských štátov išlo dokonca o viac ako o 8-násobný rast. Demografický vývoj krajín MENA bol v porovnaní s ostatnými časťami sveta bezkonkurenčný (World Bank, 2018). Je potrebné uviesť, že demografický vývoj v jednotlivých krajinách MENA bol odlišný. Nie je možné konštatovať, že populačný rast nutne viedol k nepokojom vo všetkých krajinách. Najrýchlejší populačný rast vykazovali v druhej polovici 20. storočia malé bohaté štáty ako Kuvajt, Katar či Spojené arabské emiráty, ktoré neboli poznačené Arabskou jarou. Revolúcie sa však odohrali v rýchlo demograficky sa rozvíjajúcich štátoch ako Egypt, Sýria či Líbya.

Vychádzajúc z uvedených údajov je možné vyvrátiť teóriu o revolúcii, ktorá vzniká ako dôsledok populačného rastu a demografickej tranzície (Goldstone, 1997). Podľa tejto teórie by malo k revolúciám dôjsť niekedy na prelome 70. a 80. rokov, kedy mali krajiny najvyšší populačný rast. Vo väčšine štátov, ktoré mali najdynamickejší demografický rast, však revolúcia neprebehla vôbec. V 70. a 80. rokoch navyše neprebehla revolúcia rovnajúca sa tej z roku 2010 ani v krajinách, ktoré postihla Arabská jar. Je však nutné poznamenať, že v štátoch, v ktorých Arabská jar prebehla, ako Tunisko, Egypt, Sýria či Líbya, vykazovali v posledných rokoch, najmä po roku 1990, výrazné spomalenie populačného rastu. Nemožno preto potvrdiť tézu, že rastúce sociálne napätie a politická destabilizácia vyplývala zo samotnej demografickej zmeny. Pravdepodobnejšie je tvrdenie, že tempu populačného rastu sa nedokázalo vyrovnávať tempo hospodárskeho rastu a že početnú rastúcu populáciu, predovšetkým mladú generáciu, sa nepodarilo plne integrovať do politického a ekonomického systému (Černý, 2017). Preto je pri analýze populačného vývoja krajín MENA potrebné pracovať aj s ďalšími faktormi ako je hospodársky rast, nerovnomerný modernizačný proces, proces urbanizácie, vzdelanosť, mediálna expanzia, autoritárske politické represie, vonkajšie politické vplyvy či vplyv internetu a sociálnych sietí. Za najpravdepodobnejší je možné považovať scenár, že kombinácia týchto faktorov spôsobila spustenie procesov, ktoré viedli k sociálnemu napätiu, politickej destabilizácii, občianskym nepokojom a vyvrcholili až k vypuknutiu otvorených občianskych vojen.

5 ZÁVER

Makroregión Blízkeho a Stredného východu spolu so severnou Afrikou je z historicko-geografického a politicko-geografického aspektu jeden z najdynamickejších makroregiónov sveta. V minulosti, ale aj v súčasnosti sa udalosti s ním spojené predstavili do globálnej politiky a ekonomiky. To, čo si mnohí pred rokom 2010 nevedeli predstaviť, sa stalo skutočnosťou. Revolučné udalosti dali do pohybu masy nespokojencov.

Pri pohľade na významné historické udalosti, ktoré viedli k revolučným a protestným hnutiam v 19. a 20. storočí v Európe a USA, neskôr aj inde vo svete, môžeme konštatovať, že je to predovšetkým mladá generácia, ktorá podporuje revolučné procesy. V predvečer Arabskej jari v roku 2010 vykazovali všetky štáty dotknuté touto udalosťou vysoký podiel populácie mladšej než 25 rokov. Aj samotné spustenie Arabskej jari sa udialo v Tunisku upálením sa mladého Tunisana Tárika at-Tajjiba Muhammada al-Buázíziho.

Mladá generácia, budujúca si identitu a túžiacia po pocite príslušnosti k určitej skupine a uznani (Starrett, 1998), je práve tou skupinou v spoločnosti, ktorá obvykle začne verejne protestovať proti situácii v krajine. Podobne tomu bolo aj na Blízkom a Strednom východe a v severnej Afrike. V období po 2. svetovej vojne mládež protesty legitimizovala pod zámienkou sekulárnych opozičných doktrín, neskôr paradoxne mládež začala spončybňovať sekulárne režimy a na scénu sa aj vďaka nim dostáva opäť politický islam. Práve ten hral veľkú úlohu aj v roku 2010, kedy v kra-

jinách MENA vypukli nepokoje. Okrem samotného islamu sa mnohí demonštranti búrili aj z ideologického a politického presvedčenia. Kým islamský motív má svoje zastúpenie v arabskej spoločnosti už po stáročia, liberálno-demokratické presvedčenie sa v arabskej spoločnosti začalo budovať len v priebehu posledných rokov. Okrem hospodárskych, sociálnych a politických problémov, ktoré trápia súčasnú generáciu v tomto makroregióne, pomohli k posilneniu takéhoto presvedčenia výdobytky dnešnej doby, a to rozvoj a dostupnosť masovokomunikačných prostriedkov, predovšetkým internetu a sociálnych sietí.

Pred vypuknutím Arabskej jari popísal v celku detailne ambície a postoje mladých Arabov sociologický výskum *The Arab Millennials* (2008), podľa ktorého „nová generácia disponuje bezprecedentným prístupom k informáciám, nevídanou schopnosťou komunikovať a organizovať sa prostredníctvom sociálnych sietí. V ich rukách sa preto potenciálne koncentruje neprehliadnuteľná schopnosť ovplyvňovať politikov, ktorí ich budú musieť brať vážne“ (Černý, 2017, s. 260). Podľa ďalších prieskumov verejnej mienky 9 z 10 Egyptanov a Tunisianov využívalo sociálne médiá ako Facebook na šírenie informácií a koordináciu nepokojov. Masové využívanie sociálnych sietí malo výrazný dopad na podporu demonštrácií, ich organizáciu a koordináciu, čo výrazne ovplyvnilo vypuknutie Arabskej jari. Šírenie posolstva demonštrácií sa tak stalo jednoduchším a nelimitovalo sa len na priestor arabských krajín, ktorých sa revolúcia týkala, ale postupne sa šírilo do celého sveta. Veľký podiel na mediálnej informovanosti mali televízie ako napr. Al Jazeera, ktorá prinášala živé vysielania z protestov. Taktiež to bola aj televízia BBC News, ktorá vysielala televízne prenosy z jednotlivých revolúcií, najmä z Egypta v roku 2011. Keď vlády po vypuknutí nepokojov pristúpili k reštriktívnym opatreniam, boli to práve televízie a sociálne siete, kde sa zábery tvrdých zásahov proti demonštrantom masovo šírili. To výrazne ovplyvnilo tvorbu verejnej mienky a zvýšilo podporu protestov (Salam, 2015).

Demonštrácie, ktoré začali v arabských krajinách v roku 2010 a následne viedli k nepokojom a občianskym vojnám a ktorých následky sú citeľné dodnes a ich dopad na budúcnosť vo viacerých štátoch je stále ešte otázný, neboli motivované politickými stranami, politickými či vojenskými lídrami tak, ako sme boli v tomto makroregióne zvyknutí v minulosti. Vo všeobecnosti začali spontánne s požiadavkami na zmenu režimu a dovolávaní sa po väčšej politickej a sociálnej spravodlivosti. Kombinácia faktorov ako hospodárske a ekonomické ukazovatele, demografické zmeny, nedostatočný modernizačný proces, proces urbanizácie a vplyv masovo komunikačných prostriedkov, najmä sociálnych sietí, viedli v posledných rokoch v arabských krajinách k výraznému sociálnemu napätiu. To následne viedlo k vypuknutiu Arabskej jari a masovej emigrácii do Európy, ktorá nemá v historickej perspektíve obdobu.

Literatúra

- BURGAT, F. 2002. *Face to Face with Political Islam*. London, I. B. Tauris.
ČERNÝ, K. 2017. *Velká blízkovýchodní nestabilita*. Praha, Nakladatelství lidové noviny.

- GOLDSTONE, J. A. 1997. Population Growth and Revolutionary Crisis. In Foran, J. (ed.) *Theorizing Revolutions*. London, Taylor & Francis, 102-122.
- HAVRAN, M. 2017. *Od Arabskej jari po Islamský štát*. Bratislava, Marenčin PT.
- HELMREICH, P. C. 1974. *From Paris to Sèvres: The Partition of the Ottoman Empire at the Peace Conference of 1919–1920*. Ohio, Ohio State University Press.
- HUNTINGTON, S. P. 2001. *Střet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu*. Praha, Rybka Publishers.
- CHANG, B. 2001. *Islamic Fundamentalism, Jihad, and Terrorism*. [online] [cit. 2020-12-20]. Dostupné na: <https://ir.lib.hiroshima-u.ac.jp/files/public/1/14431/20141016121323265496/JIDC_11_01_04_Chang.pdf>
- INFLATION DATA 2020. *Historical Crude Oil Prices*. [online] [cit. 2020-12-20]. Dostupné na: <<https://inflationdata.com/articles/inflation-adjusted-prices/historical-crude-oil-prices-table/>>
- KEPPEL, G. 1996. *Boží pomsta. Křesťané, židé a muslimové znovu dobývají svět*. Brno, Atlantis.
- KISSINGER, H. 2016. *Uspořádání světa. Státní zájmy, konflikty a mocenská rovnováha*. Praha, Prostor.
- KLARE, M. T. 2005. *Blood and Oil*. New York, Holt Paperback.
- KROPÁČEK, L. 1999. *Blízký východ na přelomu tisíciletí. Dynamika přeměn v muslimském sousedství Evropy*. Praha, Vyšehrad.
- MENDEL, M. 2015. *Historické a kulturní pozadí událostí na Blízkém východě*. Praha, Academia.
- NOVOTNÁ, L. A. 2013. *Od války v Zálivu k válce v Iráku*. Praha, Academia.
- OSN 1992. *Human Development Report 1992*. [online] [cit. 2020-12-20]. Dostupné na: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/221/hdr_1992_en_complete_nostats.pdf>
- OUR WORLD IN DATA 2017. *Military expenditure as share of GDP*. [online] [cit. 2021-01-19]. Dostupné na: <<https://ourworldindata.org/military-spending>>
- ROY, O. 2004. *Globalized Islam. The Search for a New Ummah*. New York, Columbia University Press.
- SALAM, E. A. A. 2015. *The Arab spring: Its origins, evolution and consequences... four years*. [online] [cit. 2020-12-22]. Dostupné na: <<https://journals.iium.edu.my/intdiscourse/index.php/id/article/view/660/520>>
- SORBY, K. R. 2013. *Arabský východ (1918-1945)*. Bratislava, Slovak Academic Press.
- STARRETT, G. 1998. *Putting Islam to Work. Education, Politics, and Religious Transformation in Egypt*. Berkeley, University of California Press.
- ŠANC, D. 2011. Blízký východ jako politicko-geografický region. In Ježová, M., Burgrová, H. (eds.) *Současný Blízký východ. Politický, ekonomický a společenský vývoj od druhé světové války do současnosti*. Brno, Barrister&Principal.
- WARNER, B. 2015. *Síra - Život Mohameda*. Brno, Vydavatelství Center for the Study of Political Islam.
- WORLD BANK 2018. *Population growth (annual %)*. [online] [cit. 2020-12-30]. Dostupné na: <<https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.GROW?locations=ZQ&view=map>>
- ZAKARIA, F. 2005. *Budoucnost svobody. Neliberální demokracie v USA i ve světě*. Praha, Academia.

Historical-geographical and political-geographical aspects of the origin and development of the Arab Spring

Summary

The Near and Middle East and Northern Africa are the world's macro-regions that are constantly in the spotlight of the world's media. The whole macro-region is im-

portant mainly from a geopolitical and economic point of view. It has played an important role for the colonial powers promoting their interests in this region in the past. In December 2020, ten years have passed since the launch of the process known as the Arab Spring. The wave of revolutions began with the young 26-year-old Tunisian Mohamed Bouazizi setting himself on fire in 2010 and revolutions continue in some countries to this day.

In the past, Muhammad's teaching became the basis of the social and religious development of this macro-region. Islam has gradually become the common denominator of the unification of different ethnic groups and cultures living in the Near and Middle East. Several major empires have influenced the historical development of social and political life in the whole area over several millennia – Egypt, Mesopotamia, Babylon, Sumer, the Persian Empire, the East Roman Empire and the Ottoman Empire. Several military successes of the Islamic world were a testament to the maturity of the growing world power. However, after the rise of European powers in the 16th–19th centuries, the political and cultural decline of the Islamic world occurred and it began to lag far behind the West. During the 18th and 19th centuries, Europeans divided spheres of influence and promoted their worldview and later also their political system in the region. This was further emphasized at the end of World War I and in the interwar period. Several unequal treaties and agreements have divided the whole area among the world's powers, causing changes in borders and thus potential causes of further conflicts.

The period after World War II was marked by the Cold War and the bipolar division of the world, which naturally manifested itself in the Near and Middle East and in the North Africa. The ideas of Arab nationalism, pan-Arabism and Arab socialism are emerging. Some countries promote the idea of secularism (Turkey), others promote the Islamic theocracy (Iran). The unrealistic expectations of the population stemming from the populist rhetoric of the rulers and the unfulfilled promised social and economic level of the West have led to the revitalization of Islam and its drastic politicization. The deepening ideological crisis and the deteriorating economic situation in the countries of the Near and Middle East since the 1970s have created space for various hitherto illegal opposition groups showing signs of various forms of Islamic fundamentalism. The export of terrorism to various parts of the world, but above all to the Western world, was also a part of negative phenomena.

All the factors mentioned above caused tension in the Islamic world which culminated in the revolt, which we call the Arab Spring. The whole process began in Tunisia and continued gradually in other countries of the macro-region. Somewhere it was milder, elsewhere more vigorous with victims in human lives. As in other states and regions of the world in the past, the young generation was the driving force behind the revolutionary movement of the Arab Spring. Paradoxically, this young generation criticized secularism and sought a way out in political Islam and fundamentalism. The disturbances began spontaneously and focused on the change of regime. People called for greater political and social justice. Events grew into the conflicts with the characteristics of civil wars in some countries. The destabilization of the macro-region, the economic and social decline and the hundreds of thousands of migrants heading to Europe are the negative consequences of this revolutionary process. The positive is the strengthening of the civic awareness of the population and the belief in a better future for future generations of the Near and Middle East.